

Іваній І.В., канд. пед. н., доцент

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Анотація. Мета: обґрунтувати сутність фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту. **Матеріал:** основою для даної статті слугують матеріали спеціальної літератури, в яких розробляються аспекти теорії фізичної культури. **Результати:** показано, що фізична культура особистості фахівця є складовою його загальної і професійної культури та професійної компетентності, є основою соціально-педагогічної зрілості, яка набувається в процесі професійної підготовки та діяльності. **Висновки:** фізична культура особистості є складним інтегрованим утворенням в структурі особистості фахівця, поєднує професійний і особистісний аспекти, а також зумовлює сформованість фізкультурно-спортивної і життєвої позиції фахівця фізичного виховання та спорту.

Ключові слова: фізична культура, особистість, компетентність, фахівець, фізичне виховання, спорт, професійна зрілість.

Вступ. Модернізація спеціальної фізкультурної освіти у вищій школі здійснюється у напрямку її переорієнтації на гуманістичну, культуроформуючу сутність фізкультурно-спортивної реальності. Це детермінує новий зміст професійної діяльності фахівця фізичного виховання та спорту на основі сформованої у нього індивідуально-особистої фізичної культури. Важлива роль, яка відводиться фахівцю фізичного виховання та спорту в суспільстві, визначається і тим, які життєві установки, ціннісні орієнтації реалізуються у нього в двох основних напрямках: по-перше, як необхідні для плідної фізкультурно-спортивної діяльності, по-друге, як особистісно-значущі для себе. Отже, актуальність обґрунтування і визначення сутності фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту визначаються сучасними тенденціями розвитку фізкультурної освіти та практичною значущістю зазначеної проблеми.

Осмислення змісту поняття «фізична культура» пройшло тривалий шлях від «сукупності досліджень суспільства...», взаємозв'язку його «результативної

й діяльнісної сторін», більш глибокого розкриття його «діяльнісної сторони» з позицій культуро-відповідності й системного аналізу людської діяльності, аж до розробки поняття «фізична культура особистості», як передумови її всебічного й гармонійного розвитку. При цьому проглядається явний перехід від «тілесно- рухового» (соматопсихічного) компонента розуміння фізичної культури до зростання її «соціокультурного» компонента і розгляду її як явища «духовно- фізичного» (В. Бальсевич, М. Візтей, М. Віленський, Е. Вільчковський, Т. Круцевич, Ю. Курамшин, Л. Матвеев, Л. Лубишева, Б.Шиян та ін.).

Фізична культура особистості уявляє собою складне багатовимірне явище і немає єдиної думки щодо її сутності і структури. Так М. Віленський при визначенні сутності фізичної культури вчителя фізичного виховання вказує, що вона інтегрує знання трьох важливих універсальних вимірів людського існування, які пов'язані з духовно-пізнавальним опануванням дійсності, здатністю до ціннісного, аксіологічного відношення до світу, фізичної культури; здатністю до соціально-діяльнісного перетворення себе [1]. Б. Шиян визначає фізичну культуру особистості як «сукупність властивостей людини, які набуваються у процесі фізичного виховання і виражені в її активній діяльності, спрямоване на всебічне вдосконалення своєї фізичної природи та ведення здорового способу життя» [15, с.27]. Л. Матвеев вважає, що фізична культура особистості є вид людської культури, спрямований на оптимізацію фізичного (біоструктурного та біофункціонального) стану і розвитку індивіда в єдності з його психічним розвитком на основі раціоналізації й ефективного планування його рухової активності в сполученні з іншими культурними цінностями [10]. Ю. Курамшин відзначає, що поняття фізичної культури особистості визначається вибором наукової позиції дослідника. Так, на його думку, фізична культура особистості є результатом засвоєння особистістю фізкультурних предметних (духовних і матеріальних) цінностей. Цей напрям позначається ним як «особистісно- аксіологічний». Другий напрям – «антропо-соціокультурно-педагогічний» автор пов'язує з освітньо-виховним процесом та

визначає фізичну культуру особистості як розвиток й саморозвиток людини, реалізацію її потенційних психофізичних можливостей у досягненні власних звершень та в удосконаленні своїх індивідуальних властивостей, якостей, здібностей [6].

Аналіз останніх публікацій показує [5;11;13;16], що використання сучасних методологічних підходів надає нової інформації щодо збалансованого впливу як на рухову, так і на психічні функції, на інтелектуальні й фізичні якості, спортивні здібності особистості, які визначають фізичну культуру особистості і є потреба в обґрунтуванні сутності фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту на основі існуючого рівня сучасних наукових знань у цій царині.

Дослідження виконано згідно комплексного плану НДР «Методологічні, змістові та методичні інновації у професійно-педагогічній підготовці вчителів фізичної культури» (номер держреєстрації 0109U004948)

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту.

Результати дослідження та їх обговорення. Виходили із того, що фізичну культуру особистості необхідно розглядати як сукупність елементів, що складаються із системи знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які допомагають фахівця усвідомити своє місце в суспільстві, обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками. Це дозволяє нам інтерпретувати фізичну культуру особистості фахівця фізичного виховання та спорту як певне особистісне новоутворення, формування якого відбувається під впливом соціального середовища та виявляється в її соціальній, професійній діяльності (у тому числі й на етапі професійної підготовки в учбовому закладі), а також як складову його професіоналізму [9].

Реалізація положень системно-синергетичного підходу до інтерпретації сутності фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту дозволяє врахувати, що «людина як суб'єкт – це вища системна цілісність всіх

її найскладніших суперечливих якостей, передусім – психічних станів, процесів і властивостей, її свідомості і несвідомого» [5, с.33]. У літературі цілісність людини трактується як єдність проявів її буття: природного, індивідуального, колективного, соціального, культурного, суб'єктивного, свідомого [8, с.11]. Слід зауважити, що саме суспільне життя людини обумовило виникнення особистості як інтегральної характеристики людини, яка виражає спосіб життя і дій, здатна вільно визначати своє місце в суспільстві. У цьому контексті мета педагогічного процесу – формувати культурну, освічену людину відповідно до її природніх особливостей, вищих цінностей та ідеалів загальної й фізичної культури [14, с.127].

Фізична культура особистості фахівця фізичного виховання та спорту може бути визначена як здатність людини здійснювати поліфункціональні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати завдання професійного й соціокультурного спектру [2; 13]. У цьому контексті, на нашу думку, фізичну культуру особистості доцільно пов'язати з розвитком професійної культури. Тут слід врахувати думку І. Зязюна, який вважає, що «культура задає систему ціннісних уявлень для кожної людини і регулює її індивідуальну, соціальну поведінку, служить базою для постановки і здійснення пізнавальних, практичних, професійних і особистісних завдань» [4, с.131]. Оскільки провідним видом соціокультурної діяльності й основним полем реалізації фізичної культури особистості фахівця є професійна діяльність, розглядаємо фізичну культуру особистості як важливу складову його професійної культури. У дослідженні ми спираємося на визначенні професійної культури, подане В. Лозовою, яка розглядає професійну культуру як узагальнений показник професійної компетентності й спосіб професійного самовдосконалення [7]. Отже, врахування культурологічного підходу під час формування фізичної культури особистості дозволяє розглядати в її структурі не тільки знання, вміння та навички, але й виокремити ціннісну складову (як проекцію цінностей, що утворюють зміст ціннісних орієнтацій, які формуються

у процесі соціалізації особистості) та мотиваційну складову, що включає елементи саморегуляції.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що фізична культура особистості фахівця є невід'ємною частиною його загальної та професійної культури. Оскільки компетентнісний підхід в даний час є одним із основних у професійній освіті, вважаємо за необхідне відзначити два важливих моменти. По-перше, як вважає більшість науковців, реалізація компетентнісного підходу не може здійснюватися відокремлено від опанування цінностями різних видів фізичної культури. По-друге, процес становлення професійної компетентності як «доведеної готовності до діяльності» здійснюється тільки в спільній діяльності тих, хто вчить і вчиться. Тому професійна компетентність, припускає як наявність певної життєвої позиції, так і внутрішньої готовності до її реалізації, може повністю виявитися тільки в реальній життєвій або професійній діяльності [7; 9].

Погоджуємося з В.Лозовою, яка стверджує, що компетентність фахівця має «інтегративну природу, тому що її джерелом є різні сфери культури (духовної, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної тощо), вона вимагає значного інтелектуального розвитку, включає аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси» [7, с.5]. На думку дослідниці, компетентність «включає екологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну, етичні та інші складові змісту підготовки фахівця та передбачає нарощування знань, умінь, досвіду професійно-особистісного саморозвитку творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення» [7].

Врахування положень акмеології [3], дозволяє розглядати становлення фізичної культури особистості як складову цілісного керованого процесу професіоналізації, що в акмеологічній концепції Е.Зеєра трактується як «життєвий шлях» професіонала й включає п'ять стадій:

1. Оптацію (лат. optatio – бажання, вибір) – вибір професії з урахуванням індивідуально-особистісних і ситуативних особливостей.

2. Професійну підготовку – набуття професійних знань, навичок і умінь.
3. Професійну адаптацію – входження в професію, освоєння соціальної ролі, професійне самовизначення, формування якостей й досвіду.
4. Професіоналізацію – формування позиції, інтеграція особистих і професійних якостей готовність до виконання обов'язків.
5. Професійну майстерність – реалізація особистості в професійній діяльності [3, с.291].

Необхідно зазначити, що предметом вивчення педагогічної акмеології є закономірності розвитку людини щодо ступеня її зрілості. В акмеології зрілість не ототожнюється з дорослістю. З акмеологічної точки зору зрілість особистості – наймасштабніша категорія, що включає переважно розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості особистості, нормативності її поведінки й відносин. Отже, враховуючи предмет нашого дослідження, розглядаємо зрілість як певну мету й важливий показник сформованості фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту.

Слід відзначити, що у педагогічній літературі зрілість особистості розглядається як складова більш широкого поняття – соціальної або соціально-професійної зрілості. Під соціально-професійною зрілістю В.Радул розуміє результат взаємодії цілеспрямованого виховання, а також внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на людину; певний ступінь розвитку його особистості, що сприяє творчому освоєнню різних видів культури, а також створює можливість найефективніше давати користь оточуючим своєю участю у різних видах діяльності [12, с.131].

Отже, соціально-професійна зрілість може розглядатися як наслідок сформуваної фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту, як більш широке утворення. Таке розуміння дає нам змогу, з одного боку, екстраполювати в структуру фізичної культури особистості фахівця якості й характеристики, що складають зміст соціально-професійної зрілості фахівця, а з іншого – розглядати процес навчання, виховання й соціалізації

майбутнього фахівця фізичного виховання та спорту у фізкультурно-спортивному й соціокультурному середовищі вищого навчального закладу та в процесі професійної діяльності як провідні способи формування його індивідуально-особистої фізичної культури.

Вищезазначене надає змогу прослідкувати зв'язок фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту з іншими базовими поняттями (рис.).

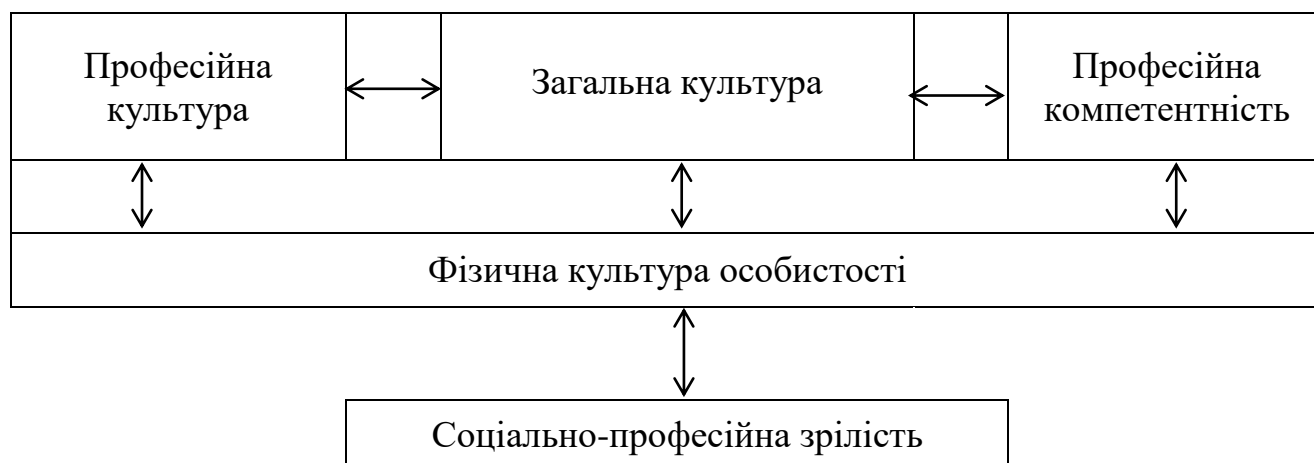

Рис. Зв'язок фізичної культури особистості з базовими поняттями.

Узагальнення зазначених положень дозволяє стверджувати, що **фізична культура особистості фахівця фізичного виховання та спорту** є складним інтегрованим утворенням у структурі особистості фахівця, може розглядатися як складова його загальної і професійної культури й професійної компетентності, основою соціально-професійної зрілості.

Висновки. У результаті проведених досліджень встановлено, що фізична культура особистості фахівця фізичного виховання та спорту поєднує у собі професійний і особистісний аспекти, змістовно і функціонально пов'язані з іншими особистісними базовими утвореннями, якостями і характеристиками, насамперед – професіоналізмом, загальною і професійною культурою, професійною компетентністю, що зумовлює сформованість соціально-професійної зрілості та позиції фахівця. Вона є загальною категорією, що уособлює соціокультурний розвиток фахівця як особистісної якості, яка визначає фізкультурно-спортивну й життєву позицію, соціально-професійну

зрілість і суспільно-корисну діяльність особистості та готовність до ефективного розв'язання завдань фізкультурно-спортивної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з визначенням структури і змісту фізичної культури особистості фахівця фізичного виховання та спорту, обґрунтовані організаційно-педагогічних умов її формування в процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури:

1. Виленский М.Я. Качество образования по физической культуре в высшей школе в инновационных проявлениях / М.Я. Виленский / Сборник науч. трудов №4 РАЕН, Международный фонд «Знамя Победы» – Москва – Смоленск: «Смядынь», 2008. – С. 62-78.
2. Визитей Н.Н. Социология спорта. Курс лекций / Н.Н. Визитей. – К.: Олимпийская литература, 2005. – 274 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: Учебное пособие / Э.Ф. Зеер . – Екатеринбург, 2000. – 386 с.
4. Зязюн И.А. Профессионального развитие личности в контексте культурных ценностей / И.А. Зязюн. – К.: Вища школа, 1998. – 236 с.
5. Іваній І.В. Формування фізичної культури особистості – системне завдання фізичного виховання школярів / І.В.Іваній // Слобожанський науково-спортивний вісник: наук. – теорет. журн. – Харків: ХДАФК, 2010. – № 4. – С. 128-133.
6. Курамшин Ю.Ф. Об объекте и предмете теории физической культуры как научно-учебной дисциплины: историко-сравнительный анализ / Ю.Ф. Курамшин // Уч. зап. СПбГУФК им. П.Ф. Лесгафта. – 2006. – Вып. 22. – С. 20-31.
7. Лозова В.І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів / В.І. Лозова // Педагогічна підготовка викладачів вищих

навчальних закладів: Матеріали міжвуз.наук.-практ.конфер. – Харків: ОВС, 2002. – С. 3-8.

8. Лубышева Л.И. Введение в социологию физической культуры и спорта. Курс лекций / Л.И. Лубышева. – М.: РГАФК, 2000. – 121 с.

9. Манжелей И.В. Физическая культура: компетентностный подход: учеб. пособие / И.В. Манжелей, Е.А. Симонова. – Тюмень: ТГУ, 2012. – 182 с.

10. Матвеев Л.П. Интегративная тенденция в современном физкультуроведении / Л.П. Матвеев // Теория и практика физической культуры. – 2003. – №5. – С. 5-8.

11. Николаев Ю.М. История и методология науки о физической культуре: учебно-метод. пособие / Ю.М. Николаев. – СПб.: Изд-во «Олимп-СПб», 2010. – 200 с.

12. Радул В.В. Соціально-професійна зрілість / В.В. Радул. – Кіровоград: «Імекс ЛТД», 2002. – 242с.

13. Сутула В.О. Системоутворювальна функція фізичної культури / В.О. Сутула // Слобожанський науково-спортивний вісник: наук.-теорет. журн. – Харків: ХДАФК, 2014. – №1. – С. 118-121.

14. Физическая культура: ученик / коллектив авторов, под ред. М.Я. Виленского. – М.: КНОРУС, 2012. – 424 с.

15. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – Ч.1. – 272 с.

16. Voinar I. Problems and Tendencies of professionals Education in Physical Culture area. Physical Education and Sport Pedagogy, 2011, Vol. 17(1), pp. 44- 50. doi: 10.1080/17398872.2010.544902.

Аннотация. Иваний И.В. Характеристика сущности физической культуры личности специалиста физического воспитания и спорта. Цель: обосновать сущность физической культуры личности специалиста физического воспитания и спорта. **Материал:** основой для данной статьи служат материалы специальной литературы, в которой разрабатываются отдельные аспекты теории физической культуры. **Результаты:** показано, что физическая культура личности специалиста есть составляющей его общей и профессиональной культуры и профессиональной компетентности, является основой социально-педагогической зрелости, которая приобретается в процессе профессиональной подготовки и деятельности. **Выводы:** физическая культура личности является сложным интегрированным образованием в структуре личности специалиста, объединяет профессиональный и личностный аспекты, а также обуславливает сформированность физкультурно-спортивной и жизненной позиции специалиста физического воспитания и спорта.

Ключевые слова: физическая культура, личность, компетентность, специалист, физическое воспитание, спорт, профессиональная зрелость.

Abstract. Ivani I.V. Description of the nature of physical culture of a personality of specialist of physical training and sport. Purpose: prove the nature of physical culture of a personality of specialist of physical training and sport. **Material:** The bases for this article are materials of special literature, in which there was developed some aspects of the theory of physical culture. **Results:** it was shown that physical culture of a personality of specialist is a component of its general and professional culture and professional competence; it is the basis of social-professional maturity which is acquired in the process of professional training and activity. **Conclusions:** physical culture of a personality is a complex integrated formation in the structure of specialist's personality, unites professional and personality aspects and also stipulates formation of physical, sport and life position of specialist of physical training and sport.

Keywords: physical culture, personality, competence, specialist, physical training, sport, professional maturity.

References:

1. Vilenskiy M. Ya. *Kachestvo obrazovaniya po fizicheskoy culture v vysshey shkole v innovazionnykh proyavleniyakh* [The quality of physical education in higher school in innovative display], Moscow, 2008, pp.62-78.
2. Vilenskiy M.Ya. *Fizicheskaya kultura: uchenik* [Physical culture: pupil], 2012, 424 p.
3. Vizitey N.N. *Sotsiologiya sporta. Kurs lektsiy* [Sociology of sport. Lecture courses], Kyiv, 2005, 247 p.

4. Zeyer E. F. *Psikhologiya professionalnogo obrazovaniya : Uchebnoye posobiye [Psychology of professional education: Teaching aid]*, Yekaterinburg, 2000, 386 p.
5. Zyazyun I.A. *Professionalnoye rasvitiye lichnosti v kontekste kulturnykh tsennostey [Professional development of a personality in the context of cultural values]*, Kyiv, 1998, 236 p.
6. Ivaniy I.V. *Formuvannia fizychnoyi kultury osobystosti – systemne zavdannia fizychnoho vykhovannia shkolariiv [Formation of personality's physical culture – systemic task of pupils physical culture]*, Kharkiv, 2010, vol. 4, pp. 128-133.
7. Kuramshyn Yu. F. *Ob obyekte i predmete teorii fizicheskoy kultury kak nauchno-uchebnoy distsipliny [About object and subject of theory of physical culture as scientific-educational discipline]*, 2006, vol.22, pp. 20-31.
8. Lozova V.I. *Formuvannia pedahohoichnoyi kompetentnosti vykladachiv vyscchykh navchalnykh zakladiv [Firmation of pedagogical competence of institutes of higher education]*, Kharkiv, 2002, pp. 3-8.
9. Lubysheva L.I. *Vvedeniye v sotsiologiyu fizicheskoy kultury i sporta [Introdaction in sociology of physical culture and sport]*, 2000, 121 p.
10. Manzhelei I.V. *Fizicheskaya kultura: kompetentnostnyy podkhod [Physical culture: competence aproach]*, 2012, 182 p.
11. Matveyev L.P. *Integrativnaya tendebziya v sovremennom fizkulturovedenii [Integrative tendency in modern physical teaching]*, 2003, vol. 5, pp. 5-8.
12. Nikolayev Yu. M. *Istoriya i metodologiya nauki o fizicheskoy culture [History and methodology of science about physical culture]*, 2010, 200 p.
13. Radul V.V. *Sotsialno-profesiyna zrilist [Social-professional maturity]*, [Kirovograd](#), 2002, 242 p.
14. Shyian B.M. *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannia shkoliariv [Thory and methodic of pupil's physical education]*, Ternopil, 2001, 424 p.
15. Voinar I. *Problems and Tendencies of professionals Education in Physical Culture area. Physical Education and Sport Pedagogy*, 2011, Vol. 17(1), pp. 4-

16. Voinar I. *Problems and Tendencies of professionals Education in Physical Culture area. Physical Education and Sport Pedagogy*, 2011, Vol. 17(1), pp. 44- 50. doi: 10.1080/17398872.2010.544902.